

Cilt: 5 Sayı: 9, Ocak 2017 / Volume: 5 Issue: 9, January 2017

ABD VE 12 EYLÜL DARBESİ: BİR DEMOKRASİNİN DARBEYE BAKIŞI¹

USA and September 12 Coup: The Perspective of a Democracy on the Coup

Murat ÖZATA*

ÖZ

Türkiye’de gerçekleşen darbelerde Amerikan etkisi her zaman dikkat çekici bir konu olmuştur. Bu çalışma, ABD yönetiminin 12 Eylül ile ilişkisini Amerikan ulusal arşivlerinde yer alan gizliliği kalkmış belgelere, Amerikan Kongresine ait raporlara, Amerikan diplomatlarının hatıralarına ve Amerikan basınına dayanarak ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu amaca ulaşmak için 12 Eylül öncesinde ABD’nin Türkiye’de gerçekleşmesi muhtemel bir darbeye ilişkin görüşleri ve 12 Eylül sonrasında ABD’nin darbeye yaklaşımı mercek altına alınmıştır. Edinilen belgeler ışığında, Amerikan yönetiminin 12 Eylül öncesinde darbenin gelişinden haberdar olduğu, darbenin aktörlerini yakından tanıdığı sonucuna ulaşılmıştır. 12 Eylül sonrasında ise, Amerika’nın Türkiye’deki askeri yönetimi siyasi ve ekonomik olarak desteklediği, karşılığında ise ikili ilişkilerde son yıllarda ortaya çıkan ayrışmaya son vererek, problemlerin kendi ulusal çıkarları doğrultusunda çözülmesini sağladığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: 12 Eylül Darbesi, Türk-Amerikan İlişkileri, Paul Henze

ABSTRACT

American influence on military coups in Turkey has always been an attention grabbing subject. In this study, the connection of US administration to September, 12 coup has been investigated according to declassified documents of US National Archives, Congress reports, memoirs of American diplomats and American press. With this aim, views of US administration on possible coup before September, 12 and American perception of Turkish military coup after September, 12 has been analyzed in a detailed way. In the light of the documents obtained, it has been seen that American administration is well aware of the coup before September 12, and they are familiar with the actors of the coup. Likewise, in the aftermath of Sept. 12,

¹ Bu makale 2016 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne sunulan " Türkiye-ABD İlişkileri (1971-1984) " başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

*Araş. Gör. Dr.,Giresun Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, murat.ozata@giresun.edu.tr

it has been found that US supported the military government of Turkey politically and economically, in return for this support, the problems in bilateral relations which emerged in recent years, were solved in accordance with US national interests.

Keywords : September,12 Coup, Turkish-American Relations, Paul-Henze

Giriş

15 Temmuz 2016'da Türkiye'de gerçekleştirilmek istenen darbenin ardından Türkiye'de gerçekleşen askeri müdahaleler ve bu müdahalelerdeki Amerikan etkisi yeniden tartışma konusu olmuştur. Türkiye'nin tüm diplomatik çabalarına rağmen ABD'nin Fethullah Gülen'i iade etme yönünde yavaş ve isteksiz hareket etmesi ikili ilişkiler üzerinde bir baskı oluşturduğu gibi, darbecilerin ABD tarafından desteklendiği düşüncesinin kamuoyunda yayılmasına sebep olmuştur.

15 Temmuz darbe girişiminde ABD etkisinin boyutlarına ilişkin detaylar henüz tarihe mal olmuş olmasa da 12 Eylül için aynı şey söylenemez. 12 Eylül öncesi ve sonrasında ABD'nin darbeye ilişkin kamuoyuna yaptığı açıklamalar, bu açıklamalara yön veren karar alma mekanizmaların siyasi ajandaları hakkında bugün birçok belgeye ulaşılabilmektedir. Döneme ilişkin Türk Dışişleri Bakanlığı arşivleri kapalı olmasına rağmen, ABD ulusal arşivleri, ABD basını ve ABD kongresine ait kaynaklar bu dönemi çalışılabilir kılmaktadır. Bu kaynakların yaşanan olayları tümüyle yansıtacağı iddiası ise gerçekçi olmayacaktır. Çünkü ABD Ulusal Arşivlerinde döneme ilişkin belgelerin tamamı araştırmacılara açılmadığı gibi açılan arşiv fonlarından da birçok belge ABD'li uzmanlarca erişime kapatılmıştır. Yine de erişilen belgeler ABD'nin 12 Eylül ile ilişkisine dair birçok "ipucu" vermektedir.

1970'li yılların ikinci yarısında tırmanmaya başlayan şiddet olayları 1979 yılına gelindiğinde her gün onlarca kişinin öldürüldüğü bir iç savaş görüntüsü almıştır. Demirel hükümetinin TSK'ya şiddet olaylarını bastırmak için verdiği tüm yetkilere rağmen olaylar hız kesmeden devam etmiştir. Siyasi ve ekonomik kriz, görev süresi dolan Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün yerine yeni bir kişinin seçilememesi ile iyice derinleşmiştir. 12 Eylül'de yüksek komuta kademesinin önceden planladığı "Bayrak" harekâtı başlamış ve TSK yönetime el koymuştur. Genel Kurmay Başkanı ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin dört kuvvet komutanının teşkil ettiği MGK Kasım 1983 genel seçimlerine kadar Türkiye'yi yönetmiştir. MGK çıkardığı kararnamelemler ile anayasayı askıya almış, parlamentoyu dağıtmış, siyasal partileri kapatmış, sendikal faaliyetlere son vermiş belediye başkanlıkları ve valilikler ordu mensubu kişilere verilmiştir. Böylece ordunun yönetimde mutlak bir hâkimiyeti kurulmuştur (Ahmad, 2002:230).

1979 yılına gelindiğinde Türkiye için içeride yaşanan siyasi çekişme ana gündemi oluştursa da Batı basını için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. İran devriminden hatta Afganistan'da komünist partinin iktidara gelmesinden itibaren "NATO'nun Güneydoğu Kanadı" söylemi içinde Türkiye'nin önemi sıklıkla gündeme gelmiştir. Türkiye'de parlamenter sistemin varlığı ve Türkiye'nin NATO içinde üstlendiği rol ABD'nin Ortadoğu'daki diplomatik ve stratejik amaçlarına

katkı sağlamaktadır. Fakat 1978-1980 yıllarında Türkiye'nin ve ABD'nin bölgedeki amaçları birbirinden ayrılmaya başlamıştır. Bu ayrışma içinde Amerikan yönetimi Türkiye'yi ABD'nin Ortadoğu politikası çizgisine çekmekte zorlanmaya başlamıştır (Congressional Research Service [CRS] Report:5). Türkiye'deki siyasi ve ekonomik kriz ABD'nin bölgedeki çıkarlarını tehlikeye sokmuştur. Türkiye'de demokratik kurumların kan kaybettiği, darbenin ayak seslerinin duyulduğu bu yıllarda ABD yönetiminin izlediği politikalar, ABD'nin 12 Eylül ile ilişkisine ışık tutmaktadır.

12 Eylül Öncesi ABD'nin Darbeye İlişkin Görüşleri

Türkiye'de askerın yönetime el koyma ihtimali 12 Eylül'den önce defalarca gündeme gelmiştir. Darbe ihtimali Türkiye'den Washington'a çekilen telgraflarda, CIA tarafından hazırlanan raporlarda, hatta Amerikan basınında sıklıkla dile getirilmiştir. Bu erken tahminlere ilişkin Ankara'dan Washington'a çekilen ilk telgraf 5 Mart 1977 tarihlidir. ABD Ankara Büyükelçisi Macomber bu telgrafta ekonominin ve sivil istikrarın bozulduğunu bu sebeple askerlerden her an bir müdahale gelebileceğini belirtmektedir (National Archives [NA], Record Group [RG] 59, 1977Ankara01642).

CIA'nın Türkiye'de bir darbenin yaklaştığına dair erişilebilen ilk raporu 27 Aralık 1978 tarihlidir. Bu raporda, sıkıyönetime rağmen sağ ve sol gruplar arasında çatışmalar devam ederse Ecevit'in kısa sürede itibarını kaybedeceği, parti içinden ve dışından şiddetli eleştirilere maruz kalacağı, ordunun 1971'de olduğu gibi yönetime yeniden el koyabileceği belirtilmektedir (United States Department of State [USDS], 2014:394-396). ABD Ankara Büyükelçiliği de benzer raporları Washington'a sunmaktadır. Ankara'dan 20 Nisan 1978 günü Washington'a çekilen telgrafta Ecevit hükümetini ilk 100 gün değerlendirilmektedir. Ekonomiden dış politikaya birçok konunun değerlendirildiği raporda siyasi şiddet ortamının sürerse Ecevit'in askeri bir darbe ile devrilebileceği belirtilmektedir (NA, RG59, 1978Ankara03044). Ankara ABD Büyükelçiliği'nde Politik Danışman olarak çalışan Dennis Cox, Ankara'dan Diyarbakır'a Türkiye'nin her yerinde güvenlik problemi yaşandığını, fakat ülkede yaşanan her şeyin ABD çıkarlarına uygun olarak geliştiğini belirtmektedir (Association For Diplomatic Studies and Training [ADST], 1998).

New York Times gazetesinden Richard Burt, 1979 Ocak'ında yazdığı makalede, Carter yönetiminin istihbarat servislerinin faaliyetlerini gözden geçirerek Türkiye, Mısır gibi stratejik önemi olan ülkelerdeki etkisini arttıracığını belirtmektedir (Burt, 1979:A-2). ABD Ankara Büyükelçisi Spiers, 19 Temmuz 1979 tarihli telgrafında politik ve ekonomik durum kötüleşmeye devam ederse ordunun yönetime üçüncü kez el koyabileceğini, fakat bunun 1979 Ekim'inde yapılacak seçimlerden önce gerçekleşmesini beklemediğini söylemektedir. Spiers, üst düzey askeri bürokratların darbe ihtimalini kendi aralarında ve Türk siyasetinden bazı kişilerle tartışıldığını da bildiğini belirtmektedir (USDS, 2014:434). Ordunun darbe yapmadan önce böyle bir müdahalenin halk tarafından kabul edilebilir olmasını istediğini bu sebeple biraz daha beklediğini belirtmektedir ("Military Says", 1980:8).

Spiers'ın bu yaklaşımı, Kenan Evren'in anılarında yer alan ve birkaç yerde bahsedilen “bıçağın kemiğe dayanmasını bekledik.” cümlesi ile büyük paralellik göstermektedir.

1 Ocak 1980 tarihinde, Generaller Cumhurbaşkanı Korutürk'e verdikleri mektupta ülkenin yaşamış olduğu politik sorunların çözülerek istikrarsızlığa son verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir (“Military Says”, 1980:8). Genel Kurmay Başkanı Evren'in yanında Hava, Kara, Deniz ve Jandarma Kuvvet Komutanları tarafından da imzalanan mektubun birer kopyaları Korutürk tarafından Demirel ve Ecevit'e verilmiştir. “Türk Silahlı Kuvvetlerinin Görüşü” başlıklı yazılı uyarıda şu satırlar yer almaktadır;

“Anarşiye, yıkıcılığa, bölücülüğe milletimizin tahammülü kalmamıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri, ülkemizin sorunlarına bir çözüm getiremeyen, anarşi ve bölücülüğün ülke bütünlüğünü tehdit eden boyutlara varmasını önleyemeyen, bölücü ve yıkıcı gruplara taviz veren ve kısır çekişmeler nedeniyle uzlaşmaz tutumlarını sürdüren siyasi partileri uyarmaya karar vermiştir. Anarşist ve bölücüler, genel bir ayaklanmanın provasını yapmaktadır. Siyasi partiler, anarşiye, teröre, bölücülüğe karşı bütün önlemleri müştereken almalı, diğer anayasal kuruluşlar da bu yönde yardımcı olmalıdır.” (“Ordu, Partileri Uyardı”, 1980, s.1).

Türkiye'nin bir darbeye doğru gittiği ABD basınında da geniş yankı bulmuştur. 3 Ocak günü çıkan gazetelerin birçoğu Türkiye'de bir askeri darbenin olabileceği haberini vermektedir (“Turkish Military”, 1980:A1A). Generaller tarafından istikrar yönünde bir çağrı da Mayıs ayında Brüksel'de yapılan NATO toplantısından dönen Kenan Evren tarafından yapılmıştır. Evren, yaptığı açıklamada ülkede artan anarşiye dikkat çekerek “sabrın da bir sonu var.” Demektedir (Howe, 1980:1).

ABD Ulusal Güvenlik Konseyi Üyesi Paul B. Henze 20 Şubat 1980 tarihli raporunda Demirel'in kamu düzeni sağlamak yolunda adımlar attığını ama askeri müdahale ihtimalinin var olmaya devam ettiğini bildirmektedir. (National Security Council [NSC] Report, 1980:1) 9 Mart 1980'de CIA tarafından hazırlanan bir raporda ise Demirel'in azınlık hükümetinin Türkiye'nin politik ve ekonomik problemleriyle başa çıkamadığını, siyasal şiddetin tırmanmaya devam ettiğini bildirmektedir. Türkiye yabancı fonlara hızlı ve kolay bir şekilde erişemediği sürece sanayisini ve tarımını tekrar harekete geçirmeyeceğini ve ordunun ülkenin problemlerini çözmek için yönetimi ele geçireceğini belirtmektedir (USDS, 2014:453).

ABD Kongresi için 1980 Mart'ında hazırlanan başka bir rapor ise, son bir kaç yıldır ülkede devam eden politik kriz sebebi ile demokratik kurumların yerini askeri diktatörlüğe bırakabileceğini belirtmektedir. (Senate Committee on Foreign Relations [SCFR], 1980:22) Rapor, Türkiye'deki ekonomik krizin politik çatışmayı alevlendirdiğini ve krizin demokratik sistemi tehdit eder boyutlara ulaştığını belirtmektedir. (SCFR, 1980:40) Yine Mart ayında dış ilişkiler komitesi için

hazırlanan başka bir rapor, Türkiye'nin ekonomik olarak varlığını sürdürebilmesinin parlamenter demokrasinin ayakta kalması için kritik öneme sahip olduğunu belirtmektedir (House Committee on Foreign Affairs[HCFA], 1980:4). Bu raporda, Türkiye'de politik sistemin geleceği hakkında ileri sürülen ilk alternatif askeri darbedir (HCFA, 1980:43).

ABD makamlarına sunulan raporların yanında basında da darbe ihtimali sürekli olarak canlı tutulmaktadır. Amerikan gazeteleri 1977 yılı başından itibaren farklı tarihlerde Türk ordusunun yönetime el koyabileceğini sayfalarına taşımışlardır (Burns, 1980; Doder, 1977; Kohen, 1977; Lawton, 1977; Markham, 1977; Sulzberger, 1977,). The New York Times gazetesi yazarı Marvine Howe (1980) makalesinde *“Buradaki askeri personele göre Türkiye’de yapılacak bir darbenin ABD tarafından tasdik edilmesi gerekmektedir. Türk Silahlı Kuvvetleri büyük ölçüde Amerikan desteğine ihtiyaç duyduğundan ABD’den onay almadan böyle bir harekete girilmeyecektir.”* Demektedir (s.4). Gazetenin Ankara temsilcisi olan Howe darbeden bir gün sonraki yazısında da TSK personellerinin kendisine Washington’dan onay almadan böyle bir darbeyi yapmayacaklarını söylediğini belirtmektedir. Aynı şekilde ABD Dışişleri Bakanlığı görevlileri de gerçekleşen darbenin kendilerine sürpriz olmadığını, hatta böyle bir darbeyi beklediklerini belirtmişlerdir (Howe, 1980:4).

1977-1980 yılları arasında ABD Ankara Büyükelçisi olan Ronald I. Spiers, kendisi ile yapılan mülakatta Türkiye’de bulunduğu süre içinde generallerle çok yakın ilişkiler kurduğunu belirtmektedir. (ADST, 1998) 12 Eylül’den kısa bir süre önce, Dışişleri Bakanlığı İstihbarat Bürosu Başkanlığı görevi için Türkiye’den ayrılan Spiers, Türkiye’nin ekonomi politikaları üzerine generaller ile düzenli olarak görüştüğünü söylemektedir (ADST, 1998). Spiers’ın Türk Genel Kurmayı ile kurduğu bu ilişki, bir Dışişleri Bakanlığı diplomatı için çok sıradan değildir. Generaller ile ilişkilerinin daha sonraki dönemde de faydalı olduğunu dile getiren Spiers, Türkiye’den ayrılmadan önce Genel Kurmay Başkanı, Hava, Kara, Deniz ve Jandarma Kuvvet komutanlarının kendisi için veda yemeği düzenlediğini de eklemiştir (ADST, 1998.)

ABD Ulusal Güvenlik Konseyi’nde Türkiye üzerine çalışan Paul B. Henze 10-12 Eylül 1979 tarihinde İstanbul’da düzenlenen “Türkiye’nin Güvenliği ve Müttefikleri” konulu bir çalışmaya katılmıştır. Henze bu çalışmada Ordunun Türk toplumu üzerindeki etkili olduğunu belirtmiş, ordunun gelişmekte olan bir ülkede oynayabileceği role Türk ordusunun çok iyi bir örnek olduğunu belirtmiştir (National Security Archive [NSA], Box, 4).

ABD Ankara Büyükelçisi Spain de, darbeden 3 ay kadar önce Türkiye’de bir darbenin kaçınılmaz olduğunu kararına vardığını belirtmektedir (Spain, 1984:26). ABD Ankara Büyükelçiliği’nde 1980-1983 yılları arasında Ekonomik danışman olarak çalışan Arma J. Karaer, kendisi ile yapılan mülakatta askeri darbenin uzun zamandır beklenildiğini belirtmektedir (ADST, 2005). Karaer, askeri yardımlar sayesinde askerler ile çok yakın ilişki kurduklarını, darbe sonrasında askerler ve yeni

kurulacak hükümet üzerinde etkili olabileceklerini bildiklerini dile getirmektedir (ADST, 2005).

New York Times yazarı C.L. Sulzberger makalelerinde belirli aralıklarla Türk ordusunun yönetime müdahalelerini dile getirmiş ve ortamın böyle bir müdahale ile sonuçlanmasını adeta temenni etmiştir. Gazetenin ortaklarından olan ve II. Dünya Savaşı yıllarından itibaren ABD dış politikası ve Türkiye üzerine yazılar yazan Sulzberger'in ABD yönetimine yakın bir gazeteci olduğu bilinmektedir.

Türkiye hakkında hem CIA'nin hem de Ankara Büyükelçiliğinin hazırlamış olduğu raporlar ülkenin bir darbeye doğru gittiğini açıkça belirtmektedir. Bu gidişte politik kutuplaşma kadar Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik darboğazında etkisi bulunmaktadır. Demokrasinin kalesi olan ABD, bir demokrasinin adım adım darbeye gidişine göz yummuş, Türkiye'nin ekonomik sorunlarını görmezden gelerek krizin derinleşmesine neden olmuştur. Gizliliği kalkmış belgelere dayanarak ABD'nin darbeye seyirci kaldığını söylemekten ileri gidilemese de darbe sonrası gelişmeler ABD'nin darbeyi ve darbecileri desteklediğini göstermektedir. 12 Eylül sonrası Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan gelişmelere bakıldığında ABD'nin izlediği bu politikanın sebebini anlamak daha kolay olacaktır.

12 Eylül Sonrası ABD'nin Darbeye Yaklaşımı

*"Siz Türkiye için ne yapmak gerekiyorsa onu yapmak zorundasınız ve yapıyorsunuz. Tarih bu sorumluluğu size verdi." (Evren, 1990, s.169)
Alexander M. Haig (ABD Dışişleri Bakanı)*

Türkiye'de yapılan darbenin ardından ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü John Trattner yaptığı ilk açıklamada, Türkiye'nin derin ekonomik ve politik zorluklar yaşadığını ordunun hareketinin bunun sonrasında geldiğini belirterek, darbeyi meşru görmüştür (USDS, 2014:474). Yine aynı açıklamada, Türkiye'ye yapılan ABD yardımların devam edeceği bildirilmiştir (Oswald, 1980:A9). ABD yardımıyla ilgili kararını ayrıca, tüm NATO ve OECD üyesi ülkelere Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla da iletmiştir (USDS, 2014:474). Böylece, ABD'nin darbenin karşısında olmadığı, yeni yönetimin ABD tarafından destekleneceği ittifak üyesi tüm ülkelere ilk günden duyurulmuştur.

Demokrasiyi, parlamenter sistemi her fırsatta savunan, bu idealler için askeri müdahalede bulunmaktan çekinmeyen ABD Türkiye'deki darbeyi sempati ile karşılamıştır. Türkiye'de gerçekleşen darbeden yaklaşık bir yıl sonra Polonya'da gerçekleşen darbeye şiddetle karşı çıkan Amerikan tavrı Türk darbesinde görülmemektedir. Darbenin yapıldığı gün ABD Ulusal Güvenlik Konseyince hazırlanan rapor, yönetimi ele geçiren askerlerin Yunanistan'ın NATO'ya dönüşü, Ege sorunlarının çözümü konularında işbirliğine açık olduğunu belirtmektedir (USDS, 2014:113). Raporu hazırlayan konseyin üyesi Henze, darbenin pozitif bir gelişme olduğunu, Amerika ya da NATO karşıtı bir hareket olmadığını bu sebeple

ABD'nin darbeyi açık olarak eleştirmemesi gerektiğini belirtmektedir (USDS, 2014:114).

ABD Ankara Büyükelçisi James W. Spain (1984) hatırlarında 11 Eylül günü Amerikan Personel Eşleri Kulübüne (American Officers Wives Clup) öğle yemeği için gittiğini, orada genç bir Amerikan subayın kendini beklediğini belirtmektedir. Subay, Büyükelçiye askeri darbenin bu gece olacağına dair bir telgrafi Washington'daki karargâha bildirmek istediğini söylemiştir (s.17). 12 Eylül 1980 günü ordunun yönetime el koyduğu radyolarda daha yayınlanmadan bir saat on beş dakika önce Türk Genel Kurmayı ABD Büyükelçiliğini arayarak Türkiye'de Amerikan ya da NATO karşıtı olmayan bir darbe yapılacağı bilgisini vermiştir (Goshko, 1980:A17). Bu bilgi darbeden sonra ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü John H. Tratter tarafından yapılan açıklamada da yer almıştır ("Turks Gave Assurances", 1980:24) . ABD Ankara Büyükelçiliği'nin Finans bölümünde çalışan Alfred Joseph White ise, 12 Eylül gecesi saat 3'te ev telefonunun çaldığını ve elçilik personeli tarafından kendisine "*yarın sabah işe gitme, bir şeyler oldu.*" denildiğini kaydetmektedir (ADST, 2001).

Carter yönetiminin demokratik olarak seçilen meşru bir hükümetin düşürülmesine tavrı son derece yumuşak olmuştur. Yapılan açıklamalarda Türkiye'nin seçilen Başbakanının görevine son verilmesinden çok, askerlerin demokrasiye olan inancına, anarşiyi bitirip ülkeye huzura kavuşturma planlarına vurgu yapılmıştır. 4 Nisan 1949 tarihli NATO antlaşmasının amacı demokrasi, bireysel özgürlük ve hukukun üstünlüğü ilkelerini korumak olmasına rağmen, ve Türkiye'de bu ilkelerin hepsi ihlal edilmesine rağmen ABD darbeye eleştiri getirmekten kaçınmıştır.²

Carter yönetiminden bürokratların darbenin yapılmasına şaşırmadıkları, darbeyi gerçekleştiren generallerin Batı tarafından iyi tanınan, güvenilir generaller olduğu, ABD basınında yer alan haberlerde görülmektedir. Bu haberlerin darbenin yapıldığı gün yayına hazırlanan gazetelerde olduğu düşünülürse, 12 Eylül darbesinin Türkiye ile ilgilenen hemen hemen her gazeteci tarafından beklendiği, bunu ABD yönetiminden kişilerin kendilerine daha önceden dile getirdiği anlaşılmaktadır.

ABD yönetimi gibi ABD basını da Türkiye'deki darbeyi olumlu bir gelişme olarak değerlendirmiştir. 12 Eylül sonrası gazetelerde yoğun bir şekilde işlenen darbe konusunda en çok vurgulanan temalar, askerlerin demokrasiden yana olduğu, daha önce de benzer darbelerin yaşandığı ama sonuçta demokrasiye dönüldüğü,

² NATO'nun kuruluş amacı şöyle belirtilmiştir ; "Bu Antlaşma'nın Tarafları, Birleşmiş Milletler Yasası'nın amaçları ve ilkelerine olan inançlarını ve bütün halklar ve bütün hükümetlerle barış içinde bir arada yaşama arzularını teyid ederler. Demokrasi, bireysel özgürlük ve hukukun üstünlüğü ilkeleri temelinde bütün halkların özgürlüklerini, ortak miraslarını ve uygarlıklarını korumakta kararlıdırlar. Kuzey Atlantik bölgesinde istikrar ve refahın geliştirilmesini amaçlarlar. Toplu savunma ve barış ile güvenliğin korunması için çabalarını birleştirmekte kararlıdırlar." (Çevrimiçi, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr 10.12. 2015)

askerlerin NATO'ya ve ekonomik reform paketine sadık kalacağı olmuştur (Howe, 1980; Kifner, 1980; Middleton, 1980; ve d.). Hatta bazı gazeteler kavşaklarda tankların yanında bekleyen güler yüzlü askerlerden, Evren'in demokrasinin savunucusu olduğundan, darbe sebebi ile işe gitmeyen insanların mutluluğundan bahsetmekte, “*iyi ki darbe oldu.*” diyen Türk vatandaşlarının görüşlerine yer vermektedir (McManus, 1980a). Türkiye'deki darbenin demokrasi için gerekli olduğunu savunan makaleler bile görmek mümkündür (Mcmanus, 1980b). Darbe sonrası dönemde gazetelerde yer alan, yazarı bazen belli olmayan bu makaleler açık bir şekilde Amerikan kamuoyuna Türkiye'de darbenin gerekli olduğunu bildirmektedir. Böylece ABD yönetiminin darbeye karşı sempatik duruşu kamuoyu tarafından daha anlaşılır olacaktır.

Türkiye'de 12 Eylül darbesi olduğunda Brüksel'den NATO yetkililerinin yaptığı açıklamada ise istikrarın önemine dikkat çekilmiştir. Darbe ile ilgili açıklamada şöyle denilmektedir;

“Türkiye'de gerçekleşen kansız darbe Türkiye'nin kendi iç sorunudur fakat güçlü, istikrarlı ve çatışmanın olmadığı bir Türkiye Batı ittifakının için hayati öneme sahiptir.” (“NATO Designates”, 1980:A2).

ABD, Türkiye'de darbe ile yönetimi ele geçiren orduya desteğini sadece açıklamaları ile vermemiş, darbeden 3 gün sonra 15 Eylül 1980'de Türkiye'de yapılması planlanan NATO Askeri Komitesi toplantısının gerçekleşmesi ve “Anvil Express” adı verilen NATO tatbikatının yapılması için de çok çabalamıştır (USDS, 2014:474). ABD'nin çabaları amacına ulaşmış ve darbeden sadece üç gün sonra Türkiye'de NATO toplantısı ve tatbikatı yapılmıştır (“Mediterranean Exercises”, 1980:A34). 30 Eylül'de Çorlu'da yapılan iki günlük başka bir tatbikatla askeri yönetimin NATO ile iyi ilişkiler içinde olduğu bir kez daha tüm dünyaya, özellikle de batılı demokrasilere gösterilmiştir (“Straits Defense”, 1980:A15).

ABD Ankara Büyükelçiliği, Washington'a çektiği 19 Eylül 1980 tarihli telgrafta darbenin öncesi ile ilgili bilgiler vermiş ve darbe sonrası beklentilerinden bahsetmiştir (USDS, 2014:468). Yaklaşık 5 sayfalık telgrafın ilk paragrafı ABD açısından darbenin önemini ortaya koymaktadır. Büyükelçi Spain, Türkiye'nin dış politikasında ve ekonomik sisteminde bir değişiklik olmayacağını, 1980 başında alınan ekonomik kararlara generallerin uyacağını, Yunanistan ile problemlerin çözüleceğini Washington'a bildirmektedir (USDS, 2014:468).

Darbe ile ABD yönetiminin Türkiye'den beklentileri artarken, diğer yandan Türkiye'deki yönetimin meşru ve gerekli olduğuna ABD ve dünya kamuoyu ikna edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla, Kenan Evren'in darbenin demokrasi getirmek amacı ile yapıldığını belirten mektubuna ABD Kongresinin 29 Eylül 1980 tarihli oturumunda yer verilmiştir (House Congressional Record [HCR],1980:27897). Mektup Türkiye'de darbeden başka bir seçenek kalmadığını ve ülkeye daha ileri bir demokrasi getirmek amacı ile darbe yapıldığını belirtmektedir. 12 Eylül sonrası ABD Kongresi için hazırlanan birçok raporda da ülkedeki siyasi ve ekonomik kriz

sebebi ile Türkiye'deki darbenin gerekli olduğu ima edilmektedir. (House Committee on Foreign Relations [HCFR], 1983; SCFR,1982; SCFR,1983; CIA,1981) Bu raporların hepsinde Türkiye'de gerçekleşen darbeye “askeri müdahale” olarak değinilmiş ve askerlerin demokrasiye bağlılığı vurgulanmıştır.

ABD Ulusal Güvenlik danışmanına 12 Eylül ile ilgili olarak “*Bizim çocuklar yaptı.*” mesajını ileten Paul B. Henze ise, 1981 yılında katıldığı bir çalıştayda Türk askerinin demokrasinin koruyucusu olduğunu etkili ve başarılı bir şekilde gösterdiğini belirtmektedir (NSA, Box, 4). Ayrıca darbe yıllarında Hacettepe Üniversitesinde iktisat profesörü olan Aydın Yalçın, ABD'ye davet edilmiş ve Senatoya bağlı bir alt komisyonda 12 Eylül öncesi Türkiye'de yaşanan terör olaylarında SSCB'nin etkili olduğunu öne sürmüştür (U.S. Congress Senate, 1981:4-27). Yalçın, Türkiye'de Paul B. Henze' in yazılarına sıklıkla yer veren Yeni Forum dergisini çıkarmaktadır. Bu ilişkiler, 12 Eylül sonrası dönemde bazı Türk entelektüelleri ile CIA personellerinin Türkiye'deki askeri yönetimi meşrulaştırmak için birlikte çalıştıklarını göstermektedir.

12 Eylül sonrasında ABD Dışişleri Bakanlığı, askeri yönetimin Amerikan kamuoyu nezdinde itibarlarını arttıracak, yardım programının kesintiye uğramadan devam etmesini sağlayacak bir takım önerileri de Büyükelçi Spain vasıtasıyla Türkiye'ye bildirmiştir. Dışişleri Bakanlığının MGK'ya önerileri şu maddelerden oluşmaktadır.

1. Hızlı bir şekilde demokrasiye dönüş için yol haritası çıkarılmalı, bu haritada aşama aşama ne zaman hangi adımın atılacağı belirtilmelidir.
2. Gözaltında tutulan siyasi liderler ve hakkında suçlama olmayan diğer siyasilere serbest bırakılmalı, gözaltında tutulmaya devam edenlerin kanunlar çerçevesinde işlem göreceği ilan edilmelidir.
3. General Rogers ile Yunanistan'ın NATO'ya dönüşü konusunda görüşülmeli, hızlı bir şekilde (birkaç hafta içinde) Yunan ordusu NATO'ya dahil edilmelidir.
4. Kıbrıs konusunda toplumlar arası görüşmelerin yeniden başlamasına destek verildiği belirtilmelidir (USDS, 2014:475).

ABD'nin MGK'ya yapmış olduğu bu uyarıların tamamı özenle yerine getirilmiştir. İlk olarak, 16 Eylül'de Kıbrıs sorununun çözümü için taraflar arası görüşmelere 14 ay aradan sonra yeniden başlanılmıştır (“Turks and Greeks”, 1980:A9). Sabık Başbakan Demirel, muhalefet partisi lideri Ecevit ve 61 Milletvekili 12 Ekim 1980'de serbest bırakılmıştır (Howe, 1980b:1). Sıkıyönetim kanununun öngördüğü bir aylık gözaltı süresi dolar dolmaz liderlerin çıkarılması, askerlerin kanunlara uygun davrandığı izlenimi vermesi açısından önemlidir. ABD'nin Yunanistan'ın NATO'ya yeniden entegrasyonunu içeren üçüncü talebi ise 20 Ekim 1980'de yerine getirilmiştir (Howe, 1980c:A7). Altı yıldır devam eden bu

sorun Türkiye'yi yöneten generallerin idaresinde bir ay gibi kısa bir sürede çözülmüştür. Türkiye'nin daha önce anlaşma için öne sürdüğü Ege Denizi ile ilgili şartlar ise generaller tarafından göz ardı edilmiştir.

Demokrasiye dönüş konusunda da generaller ABD tavsiyelerine uymuş ve anarşi ve üç haneli enflasyon sona erdikten, seçimler ve siyasi partiler hakkında gerekli kanunları çıkarttıktan, yeni bir anayasa hazırladıktan sonra seçilmiş bir meclise yönetimi bırakacaklarını 14 Ekim 1980'de açıklamışlardır (Howe, 1980d:A11). Detaylı takvimi ise Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri Haydar Saltık 1 Kasım 1980'de açıklamıştır. Saltık, Türkiye'nin demokrasiye dönüş yolunda sırasıyla uygulayacağı 8 adımı İngilizce ve Türkçe olarak okumuştur (Chenoweth, 1980:65). Açıklamadan sonra Türkçe ve İngilizce metinlerin basın mensuplarına dağıtılması ile ABD'nin MGK'dan acilen yapmasını istediği her şey tamamlanmıştır.

ABD Senatosu Silahlı Kuvvetler Komitesi Başkanı Senatör John G. Tower, 1981 Şubat'ında ABD ile Türkiye arasında hiçbir zaman olmadığı kadar yakın dostluk oluştuğunu söylemektedir ("Türkiye-ABD İlişkileri", 1981:1). Tower, ayrıca Türkiye'nin ekonomik problemlerinin çözülmesi için daha fazla yardım yapılması gerektiğini belirtmektedir (Howe, 1981:8). ABD Dışişleri Bakanı Haig, 1981 dış ilişkiler komisyonu toplantısında Türkiye'nin ekonomik ihtiyaçlarını karşılamaya devam edeceklerini belirtmiştir ("ABD Bakanı", 1981:1).

2 Nisan 1981 tarihinde Beyaz Saray, Türk hükümetinin terörizmi sona erdirmek ve uzun dönem istikrar sağlayacak reformları yapmak için gösterdiği çabayı sonuna kadar desteklediğini ifade etmektedir (Reagan, 1982:323). ABD Savunma Bakanı Caspar Weinberger 1981 Aralık ayında Ankara'yı ziyaret etmiş ve bu ziyaretle "iki ülke arasındaki sıcak ve yakın ilişkileri gösterme fırsatı bulduğunu" dile getirmiştir. ("Weinberger Arrives", 1981:6) 1982 Mayıs'ında Türkiye'ye gelen ABD Dışişleri Bakanı Alexander M. Haig, ABD'nin Türkiye ilişkilerinin son yıllarda geliştiğini ve Türkiye'ye olan askeri, ekonomik yardımların devam edeceğini söylemiştir ("Valued Ally", 1982:6). Kenan Evren, Haig'le görüşmesinde ABD'nin bu dönemde Türkiye'ye verdiği destek ve gösterdiği anlayış için minnettar olduğunu belirtmiştir (Evren, 1990:168). Bu olaylar ABD'nin askeri yönetimi desteklediğini gösteren en açık gelişmelerdir. Avrupa ülkeleri ile bozulan ilişkiler ABD'yi Türkiye'deki askeri rejimin tek destekçisi yapmıştır. ABD askeri rejimin uluslararası alanda yalnızlığını kırmak için Türkiye'yi üst düzey ziyaretler ile desteklemiştir.

SONUÇ

12 Eylül öncesi Türkiye ile ilgili hazırlanan raporlar, gazetelerde yer alan haberler Türkiye'de bir darbenin adım adım yaklaştığını belirtmektedir. Bu darbeyi gerçekleştiren isimler ABD tarafından yakinen tanınmaktadır. Fakat Türkiye bölgesinde kendisine ABD tarafından biçilen role razı olmadığı için, ABD darbenin gerçekleşmesine, en iyimser durumda, "seyirci" kalmıştır. Generallerin, darbe

öncesinde ABD Savunma Bakanlığı tarafından, dış politikada inisiyatif almak için cesaretlendirilmesi ABD'nin Türkiye ile yaşadığı zorlukları göstermektedir.

12 Eylül öncesi dönemde Türkiye lehine açıklama yapmaktan çekinen ABD, darbeyi takiben yönetimi ele geçiren askerleri destekleyen önemli açıklamalar yapmıştır. Darbe gerçekleşmeden ABD Dışişleri Bakanlığına darbe hakkında bilgi verilmiştir. Darbe sonrasında da askerleri destekleyen ilk açıklamanın ABD'den gelmesi manidardır. Darbe sonrası izlenecek politikalar hakkında ABD Dışişleri Bakanlığının çizdiği yol haritasına harfiyen uyulması, askeri yönetim ile ABD arasında ne kadar sıkı bir işbirliği olduğunu göstermektedir.

Türkiye'de gerçekleşen darbe ile yakın zamanda dünyanın başka bölgelerinde gerçekleşen darbelere bakıldığında ABD'nin ağırlığını bazen demokrasiden bazen ise darbecilerden yana koyduğu görülmektedir. Bu değişkenlik, yönetimi ele geçiren askerlerin ya da elinde tutmayı başaran parlamenterlerin, ABD ile ilişkilerin yakınlığına göre şekillenmektedir. Örneğin, Güney Kore'de 1979 sonunda gerçekleşen darbeye ABD oldukça olumlu yaklaşmış ve darbecileri desteklemekten kaçınmamıştır (Chapman, 1980:A19). Polonya 1981 Aralık'ında gerçekleşen darbeye karşı ise ABD tepkisi oldukça şiddetli olmuştur. Darbeden sadece birkaç gün sonra ABD, Polonya'ya gıda yardımı dâhil yaptığı tüm yardımları durdurduğunu açıklamıştır ("U.S. Suspends",1981:A1). İspanya'da ise başarısız olan bir darbe girişimi sonrası, ABD Dışişleri Bakanı Alexander M. Haig İspanya'yı ziyaret etmiş ve ABD'nin İspanya demokrasisinin arkasında olduğunu belirtmiştir (Oberdorfer,1981:B1).

ABD liberal demokrasinin en büyük savunucusu olmasına rağmen ulusal çıkarları söz konusu olduğunda demokrasiyi arka plana atmaktan çekinmemektedir. Bu Yunanistan'da Papandreu devrildiğinde de, Türkiye'de Demirel devrildiğinde de aynıdır. Yeni yönetim halk desteğinden yoksun, içeride güçlü fakat dışarıda zayıf bir hükümet olduğundan ABD çıkarlarına uygun davranması muhtemeldir. Bu sebeple ABD bu tür darbeleri engellemeye çalışmak ya da darbe sonrasında eleştirmek gibi yöntemlere başvurmamaktadır. Hatta stratejik olarak önemli ülkelerdeki istikrar ABD için o kadar önemlidir ki, kendinden yana olan yöneticilerin bile ordu tarafından devrilmesini memnuniyetle karşılamıştır.

Askeri darbe sonrası politikadan uzaklaştırılan geniş kitleler ve medya üzerindeki sıkı denetim MGK'nın dış politika kararlarını dilediği gibi alabileceği bir ortam doğurmuştur. Bu siyasi sessizlik ortamı için ABD Türkiye ile ilişkilerini kendi istediği şekilde kolaylıkla düzenleyebilmiştir. 12 Eylül'den sonra ABD'nin askeri yönetimi desteklemesi ABD için, demokrasiden çok, ABD çıkarlarına hizmet eden istikrarlı bir yönetimin gerekli ve önemli olduğunu göstermiştir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

- CIA, “Turkey: Forging a New Order An Intelligent Assesment”, 15.01.1981, CIA-RDP83B00140R000100120002-0, **CIA Records Search Tool (Crest)**, **Natinal Archives**, College Park, MD.
- Paul B. Henze, “Instability an Terrorism in NATO South, Records of Workshop on NATO’s Southern Flank, The Mediterranean and the Persian Gulf, Napel, September 21-23,1981, **National Security Archive**, Milton Moss Donation, , Box 4
- Telegram From AmEmbassy Ankara to Secretary State Washington, 05.03.1977, Subject: US Turkish Security Relationship, **National Archives**, RG 59, Central Foreign Policy Files, 1977. Confidential, <http://aad.archives.gov> (Çevrimiçi, 26.10.2015)
- Telegram From AmEmbassy Ankara to Secretary State Washington, 20.04.1978, Subject: Political Trend Analysis: The Ecevit Governments First Hundred Days-And The Next, **National Archives**, RG 59, Central Foreign Policy Files, 1978. Confidential, <http://aad.archives.gov> (Çevrimiçi, 26.10.2015)
- United States National Security Council Staff, Information Memorandum From Paul B. Henze For Zbigniew Brzezinski, 20.02.1980, Subject: Evening Report—20 February 1980, Secret. **DNSA Koleksiyonu**, CIA Covert Operations: From Carter to Obama, 1977-2010. [http:// www.proquest.com](http://www.proquest.com) (Çevrimiçi, 13 Kasım 2015)

Resmi Yayınlar

- U.S. Department of State, **Foreign Relations of United States, 1977-1980**, C.XXI Cyprus; Turkey; Greece, U.S. Government Printing Office, Washington, 2014.
- U.S. Congress, Senate, Committee on Foreign Relations, **Turkey, Greece and NATO: The Strained Alliance**, Committee Print, 96th Congress, 2nd Session, U.S. Government Printing Office, Washington, 1980.
- U.S. Congress, House, Committee on Foreign Affairs, Subcommittee on Europe and Middle East, **Turkey's Problems and Prospects: Implications for U.S. Interests**, Committee Print, 96th Congress, 2nd Session, Government Printing Office, Washington, 1980.
- U.S. Library of Congress, Congressional Research Service, Ellen Laipson, **Turkey and U.S. Interests**, Report No. IB79089, Washington, 1980.
- U.S. Congress, **Congressional Record-House**, 96th Congress, 2nd Session, September 29, 1980.

- U.S. Congress, Senate, **Terrorism: Turksih Experiiece Hearings Before the Subcommittee of The Committee on The Judiciary**, 97th Congress, 1st Session, U.S. Government Printing Office, Washington, 1981.
- U.S. Congress, Senato, A Report to The Committee on Foreign Relations United States Senate, **NATO Today : The Alliance in Evolution**, Committee Print, 97th Congress, 2nd Session, Government Printing Office, Washington, 1982.
- U.S. Congress, Commission on Security and Cooperation in Europe, **Staff Report on The Human Rights Situation in Turkey**, Government Printing Office, Washington, 1982.
- White House Statement Concerning the Centennial Anniversery of the Birth of Mustafa Kemal Atatürk of Turkey, 02.04.1981, **Public Papers of The Presidents of The United States: Ronald Reagan- January 20 to December 31,1981**, U.S. Government Printing Office, Washington, 1982.
- U.S. Congress, House, Report Prepared For The Subcommittee on Europe and The Middle East of The Committee on Foreign Affairs U.S., **U.S. Interests In The Eastern Mediterranean: Turkey, Greece and Cyprus**, Committee Print, 98th Congress, 1st Session, Government Printing Office, Washington, 1983.
- U.S. Congress, Senato, A Report to The Committee on Foreign Relations United States Senate, **U.S. Security Assistance to NATO's Southern Flank**, Committee Print, 98th Congress, 1st Session, Government Printing Office, Washington, 1983.
- The Department of State Bulletin**, C.80, S.2044 (Kasım 1980) U.S. Government Printing Office, Washington, 1980.
- Frontline Diplomacy: The Foreign Affairs Oral History Collection, Interview With Alfred Joseph White, 17.09.1997, **ADST**, Library of Congress, Manuscript Division, Washington, D.C., Digital ID: <http://hdl.loc.gov/loc.mss/mfdip.2004whi01> (Çevrimiçi,26.10.2015)
- Frontline Diplomacy: The Foreign Affairs Oral History Collection, Interview With Dennis Cux, 13.01.1995, **ADST**, Library of Congress, Manuscript Division, Washington, D.C., Digital ID: <http://hdl.loc.gov/loc.mss/mfdip.2004kux01> (Çevrimiçi,26.10.2015)
- Frontline Diplomacy: The Foreign Affairs Oral History Collection, Interview With Ronald I. Spiers, 11.11.1999, **ADST**, Library of Congress, Manuscript Division, Washington, D.C., Digital ID: <http://hdl.loc.gov/loc.mss/mfdip.2004spi02> (Çevrimiçi,26.10.2015)
- Frontline Diplomacy: The Foreign Affairs Oral History Collection, Interview With Arma J. Karaer, 19.04.2004, **ADST**, Library of Congress, Manuscript

Division, Washington, D.C., Digital ID: <http://hdl.loc.gov/loc.mss/mfdip.2007kar01> (Çevrimiçi,26.10.2015)

Sürelî Yayınlar

- Burns, M. (1980, 29 Haziran). Turkish Polarization Grows as Military Ponder Its Role. The Baltimore Sun, s.1.
- Burt, R. (1979, 29 Ocak). U.S. Seeks Ways to Gauge Foreign Nations' Stability. The New York Times, s. A-2.
- Chapman, W. (1980, 6 Haziran). Ex-Im Bank to Continue Seoul's Loans Despite Military Rule. The Washington Post, s.A19.
- Chenoweth, K. (1980, 2 Kasım). Turkey's Regime Plans for Civilian Rule. The Boston Globe, s.65.
- Doder, D. (1980, 11 Şubat). Embattled Turkey: A Dying Economy, Growing Terrorism. The Boston Globe, s.3.
- Goshko, J. (1980, 13 Eylül). From the Allies: Patience: For Turkey, Understanding by the Allies. The Washington Post, s. A17.
- Howe, M. (1980, 31 Mayıs). 34 Are Slain in Turkey As Generals Demand Moves to End Violence. The New York Times, s.1.
- Howe, M. (1980, 13 Eylül). Military Motives in Turkey. The New York Times, s.4.
- Howe, M. (1980, 12 Ekim). Ex-Premiers Freed by Junta in Turkey. The New York Times, s.1.
- Howe, M. (1980, 21 Ekim). Turks Welcome Greece's Return To NATO Wing. The New York Times, s. A7.
- Howe, M. (1980, 15 Ekim). Turk Says Junta Will Stay Till 'Anarchy' is Ended. The New York Times, s. A11.
- Howe, M. (1980, 2 Kasım). Turks Outline Path Back to Democracy. The New York Times, s.11.
- Howe, M. (1981, 13 Şubat). Senator Tower Favors More U.S. Assistance. The New York Times, s.8.
- Kifner, J. (1980, 13 Eylül). Turkish Coup Chiefs Make Vow to Bring Stability to Nation. The New York Times, s.1
- Kifner, J. (1980, 16 Eylül). Turkey's Task After the Coup. The New York Times, s.A11

ABD ve 12 Eylül Darbesi: Bir Demokrasinin Darbeye Bakışı / Murat OZATA

- Kohen,S. (1977, 8 Şubat) Turkish Leader Warns: Shape Up or Military Intervene Again. The Christian Science Monitor, s. 6.
- Lawton, J. (1977, 11 Şubat). Turkish General Says Government is Mismanaging. The Washington Post, s.A16.
- Markham, J. (1977, 13 Mart). Greek, Turkish Students March. The New York Times, s.156.
- McManus, D. (1980, 14 Eylül). Coup in Turkey Brings Relief to Slum Battlefields. Los Angeles Times, s.A1.
- McManus, D. (1980,21 Eylül). In Turkey, the Army Is Democracy's Strong Arm. Los Angeles Times, s.E2
- Middleton, D. (1980, 13 Eylül). Friend to the West, Foe of Turkish Terrorists Kenan Evren. The New York Times, s.4
- Oberdorfer, D. (1981, 10 Nisan). Haig Visits Spain to Explain Comment on Coup Attempt. The Washington Post, s.A30
- Oswald, J. (1980, 13 Eylül). U.S. Planning to Continue Turkish Aid. Los Angeles Times, s.A9.
- Sulzberger, C. (1977, 4 Haziran). No Straw Vot in Turkey, The New York Times, s.15.
- Sulzberger, C. (1977, 17 Ağustos). Turkey's Poltical Dilemma. The New York Times, s.21.
- Military Says Anarchy Near in Turkey. (1980, 3 Ocak). The Boston Globe, s.8.
- Turkish Military Blast Terrorism, Hints Take Over. (1980, 2 Ocak). Los Angeles Times, s.A1A.
- Turks Gave Assurances Before Coup. (1980, 13 Eylül) The New York Times, s.5
- NATO Designates Turkey Coup As Internal Matter. (1980, 12 Eylül). Los Angeles Times, s.A2
- 6th Fleet Announces Mediterranean Execises. (1980, 18 Eylül) The Washington Post, s. A34
- NATO Maneuvers Test Straits Defense. (1980, 01 Ekim). The Washington Post, s. A15
- Türk-ABD İlişkileri En İyi Dönemini Yaşıyor. (1981, 13 Şubat). Cumhuriyet, s.1.
- Weinberger Arrives in Turkey for Talks. (1981, 4 Aralık) The Boston Globe, s.6.
- Haig: Turks a 'Valued' Ally. (1982, 14 Mayıs) The Boston Globe, s.6.
- U.S. Suspends Food Shipments to Poland. (1981, 14 Aralık) Los Angeles Times, s. A1.

Araştırma İnceleme Eserleri

Ahmad, F. (2002). **Modern Türkiye'nin Oluşumu**. Çev. Yavuz Alogan, Ankara:Doruk Yayınları.

Evren, K. (1990.) **Kenan Evren'in Anıları**. C.III. İstanbul: Milliyet Yayınları.

James W. S. (1984) **American Diplomacy in Turkey : Memoirs of an Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary**. New York: Praeger Publishers.